

Maticsák Sándor: A magyar nyelv eredete és rokonsága

(Budapest: Gondolat Kiadó. 2020. 590 p.)

Maticsák Sándor a Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, finnugor nyelvekkel és népekkel foglalkozó könyvek, könyvrészek, tanulmányok, tankönyvek és jegyzetek szerzője, szerkesztője.

Legújabb kötetének bemutatását boldogan vállaltam el két okból: egyrészt a recenzáló Debrecenben kapott finnugor nyelvész diplomát, másrészt a könyv egy olyan témának nyújtja összegzését, amely folyamatosan – hol nyíltan, hol rejtetten – jelen van a magyar társadalomban, sokszor alapja nyelvészeti és (sajnos) nem nyelvészeti diskurzusoknak, és sok kárt szenvedett a könyvkiadói szabadság miatt: „*A magyar nyelv eredete és rokonsága* című kötet a nyelvünkkel kapcsolatos tévhiteket szeretné eloszlatni, és a nyelvtörténet tudományos módszereivel igazolja a magyar nyelv finnugor eredetét” – áll a könyv hátoldalán.

Az *Előszó*ban két fontos gondolat fogalmazódik meg, amelyet a recenzáló is gyakran hangsúlyoz a középiskolai és az egyetemi katedrán: a nyelvészet nem ítéletet mond, hanem rávilágít azokra a pontokra, amelyeket tudományos módszerekkel bizonyítottak, és azokból von le következtetéseket; ily módon nem számít az, hogy a finn nyelvet nem értjük meg (ahogy a csehek megértik a szlovákokat), hiszen térben és (főleg) időben a két finnugor nyelv nagyon távol áll egymástól. A nyelvrokonságot kutató nyelvészek nyelvtudományi módszerekkel már régen bebizonyították a két nyelv közötti kapcsolatot. Vajon miért kérdőjelezzük meg a finn és a magyar nyelv rokonságát, miközben az angol és a norvég nyelv rokoni szárait senki sem vitatja? Jelen kötet végére választ kapunk erre a kérdésre.

A könyv nyolc fő fejezetből áll. Az első fejezet *A magyar nyelv helye a világ nyelvei között* (13–28) címet viseli, amely a magyar nyelv státuszával és presztízsével foglalkozik. Bemutatja a nyelvek tipológiai rendszerezését, eredet szerinti felosztását és az ebből születő összefüggéseket, amelyek a rokonságmegállapítás szempontjából relevánsak lehetnek.

A második részben (*Nép és nyelv nem azonos*, 29–58) a szerző példákat hoz policentrikus nyelvekre és multilingvális államokra, a népek keveredésére és az ebből adódó nyelvcsere folyamatokra. A szerző külön alfejezetet szentel a népnév kategóriájának, amely gyakran csak „gyűjtőfogalomként funkcionált” (34). A finnugor népnévek esetében különösen hangsúlyos a nemzetközi és a belső elnevezés megkülönböztetése, utóbbiakhoz etimológiai elemzést olvashatunk. A nyelvészet társtudományai közül a régészet, a genetika és az archeogenetika kaptak nagyobb figyelmet a könyvben, amelyek legtöbb esetben a nép és a nyelv kategóriáinak az összemosásában és az ebből adódó nyelvrokonság-bizonyítások félresiklásában játszottak döntő szerepet.

A harmadik fejezetben *A magyar nyelv rokonításának objektív és szubjektív problémáit* (59–74) mutatja be a szerző. Ez a rész előrevetíti a hatodik fejezetben tárgyalt, a nyelvrokonságot igazoló két terület, a hangtan és az alaktan fontosságát, hiszen ezek a nyelvi szintek jutnak döntő szerephez a kutatásokban. Mivel a nyelvtudományokhoz a társadalom csupán szűk rétege ért, a finnugorellenesség kialakulását elsősorban nyelven kívüli tényezők határozták meg: a téves elméleteknek hol politikai, hol gazdasági, hol kulturális, hol nyelvi ideológiai mozgatórugói voltak, amelyeket a szólásszabadság és az internet térnyerése csak még jobban felerősítettek.

A negyedik részben találkozhatunk azokkal a téves rokonítási elméletekkel, amelyek a leghangsúlyosabb helyet foglalták/foglalják el a magyar köztudatban (*Nem finnugor teóriák a magyar nyelv eredetére*, 75–158). A hun–magyar rokonságeszme, a szkíta rokonítás, a héberrel való nyelvrokonság, a török–magyar rokonság eszméje, a sumér rokonság „bizonyítása” időről időre felerősödik hazánkban. Emellett a könyv szerzője összegyűjt néhány olyan képtelen elméletet is (további „nyelvrokonok” és a magyar mint ősnyelv), amelyek szerencsére nem terjedtek el a köztudatban.

Az ötödik, legterjedelmesebb rész a magyar nyelv uráli rokon nyelveit és népeit mutatja be részletesen (*Uráli (finnugor és szamojéd) népek és nyelvek*, 159–328). A fejezet térképekkel, nyelvi példákkal gazdagon illusztrált, az olvasó bepillant a rokon nyelvek szerkezetébe, szókincsébe; az uráli népek történetébe, írásbeliségük kialakulásába. Külön alfejezet tárgyalja az Orosz Föderáció területén élő uráli népcsoportok lélekszámát, nyelvi helyzetét, oktatáspolitikáját.

A hatodik rész *A nyelvrokonság bizonyítékait* (329–430) veszi górcső alá. A hang- és alaktani vizsgálatok, az alapnyelvi szókészlet rekonstruálása mint a nyelvrokonság-kutatás bizonyítékai központi szerepet játszanak az uralisztikai/finnugrisztikai kutatásokban. A gazdag nyelvi anyag (a szabályos hangváltozások, az alaktani elemzések, az alapnyelvi szófajok és lexémák) ezekbe a kutatásokba és a vizsgálatok eredményeibe enged betekintést.

A hetedik fejezet a különböző őshazaelméleteket gyűjti csokorba (*Őshazaelméletek*, 431–462). Az őshazakutatás az uralisztika egyik fontos témája, hiszen az évtizedek során számos elmélet látott napvilágot, és a korábban bemutatott archeogenetika napjainkban szintén felélesztette ezt a kérdést. A hetedik rész külön alfejezeteket szentel a magyarság ősi szállásterületeinek bemutatására.

A nyolcadik fejezet egy rövid tudománytörténeti áttekintés *A finnugor nyelvtudomány rövid története* (463–472) címmel, amely a diszciplína kialakulásától a jelen állapotokig vázolja a legfontosabb állomásokat.

A könyv vége is tartogat meglepetéseket: igazi lexikográfiai csemegét nyújtanak a *Nyelvek, Helyek, Emberek, Nyelvészeti alapfogalmak* (473–516)

szószedetek, amelyekben a kötetben előforduló adatokhoz kapunk plusz információkat.

Amikor a recenzáló először lapozott a kiadást tekintve is igényes könyvbe, az jutott eszébe, hogy milyen hasznos kiadvány ez a közoktatásban, a magyar nyelvi szóbeli érettségi tételeket összeállító középiskoláknak, a témához félve nyúló magyartanároknak, a magyar szakos tanárjelölteknek. E gondolatokat a 10. oldalra pillantva az a felismerés követte, hogy a szerző éppen ezeket a területeket nevezi meg ajánlásában. Remélem – a könyvet bemutató szerzőn nem fog múlni –, sokakhoz eljutnak a kiadványban megfogalmazott hasznos gondolatok.

VÍGH-SZABÓ MELINDA
Pannon Egyetem
vigh.szabo@gmail.com

Köszönet az **EFOP-3.6.1-16-2016-00015** projekt anyagi támogatásáért.